

5. Исторична ретроспектива в українській літературі : збірник наукових праць / упоряд. Г.Ф. Семенюк, Л.Т. Задорожна, Г.М. Штонь та ін. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 165 с.

6. Козеллек Р. Минуле майбутнє: про семантику історичного часу. Київ : Дух і літера, 2005. 380 с.

7. Козеллек Р. Часові пласти: дослідження з теорії історії. Київ : Дух і літера, 2006. 436 с.

8. Наливайко Д. Компаративістика й історія літератури. Київ : Акта, 2007. 424 с.

9. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти й тенденції *Слово і Час*. 2007. № 5. С. 28–30.

10. Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. / упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко та ін. Київ : Дніпро, 1995. Кн. 4. 703 с.

Сергієнко В.С.

студентка;

Лебеденко С.О.,

кандидат філологічних наук, доцент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЦЕНТРАЛЬНІ ОБРАЗИ РОМАНУ ДАРИНИ ГНАТКО «ДУША ОКАЯННА»

Дарина Гнатко (справжнє ім'я авторки Юлія Іргізова) – сучасна українська письменниця, дипломантка літературного конкурсу «Коронація слова» – народилася та зросла у мальовничому місті Кременчуці Полтавської області. Значне місце у її доробку займає історична проза, наприклад, романи «Катерина» (2015), «Душа окаянна» (2017), «Мазуревичі. Історія роду» (2018) та інші.

«Душа окаянна» – третій історичний роман Дарини Гнатко. Колоритна образна система роману насичена з одного боку сильними і владними героями, якими керує егоїзм, пиха і жадоба влади, а з іншого – щирими, здатними до самопожертви персонажами. Через вчинки

головних героїв авторка відкриває читачеві очі на справжню суть людського існування, проливає промінь світла в темний морок серця.

Метою дослідження є аналіз центральних образів в романі Дарини Гнатко «Душа окаянная». Завдання, що випливають із мети, – з'ясування способів їх втілення та розкриття їх значення. Теоретико-методологічними засадами дослідження системи образів у романі стали наукові розвідки Н. Арутюнкової, М. Жулинського, В. Кожінова, В. Костюченка, М. Наєнка, В. Неділька, М. Сиротюк, М. Слабошпицького, А. Швець та інших.

Образ інтерпретується у філософії, мистецтві, психології, естетиці [5]. У художній літературі – це одне із ключових понять, яке визначає природу, форму і функцію художньої літературної творчості. У центрі художнього образу стоїть зображення людського життя, показане в індивідуальній формі, але яке водночас несе в собі й узагальнене поняття, іншими словами, художній образ – це «узагальнене відображення дійсності в конкретній формі, картина людського життя (або фрагмент такої картини), що створена за допомогою творчої фантазії» автора [1].

У широкому розумінні образ – це форма відображення дійсності в мистецтві, яка не притаманна науковій та повсякденній сфері життя. У вузькому значенні під цим терміном розуміють конкретну і водночас узагальнену картину людського життя, яка створена за допомогою вимислу і має естетичне значення [3]. Оскільки образ певної людини набуває узагальненого характеру, йому притаманна художня вигадка, яка посилює узагальнене значення художнього образу, невід'ємне від уявлення письменника про ідеал, підкреслює в ньому те, що допомагає утвердженню цього ідеалу або суперечить йому [2].

Образ – це факт уявного буття, він щоразу заново реалізується в уяві адресата. В естетичному аспекті образ є організмом, в якому немає нічого зайвого і який справляє враження краси саме в силу досконалої єдності та усвідомленості своїх частин. Розглядаючи теоретичні засади пізнання художнього образу, Ю. Максименко і Д. Синенький роблять висновок, що «художній образ – це завжди образ перетвореної відчуттями, емоціями та мисленням реальності, її естетичне узагальнення і специфічна модель» [6]

Прозу Дарини Гнатко ще не досліджували літературознавці. Нові твори авторки, написані в ХХІ столітті, потребують детальних студій. Наше дослідження певним чином ліквідує цю прогалину.

З перших сторінок роману ми знайомимося з головними жіночим персонажем Мартою Красногляд. Для зрозумілого і послідовного аналізу образу Марти представимо його через призму інших героїв. При розгляді персонажів доречно поєднати індивідуальне і типове, національне і загальнолюдське – це забезпечить повноцінне сприймання образу і не перетворить його у вихолощену схему. Використовуємо різноманітні засоби художнього зображення: самохарактеристику, авторську характеристику, порівняння. Авторка зуміла показати найкращим чином образи жінок.

Д. Гнатко дає такий портрет Марти: «...Марта була схожа на батька: таке саме темне, майже чорне, волосся, вродливе, хоча й з мени різкими рисами, лице та чорні очі» [4, с. 3]. Паралельно авторка розкриває характер дівчини через образ матері Васси Карпівни: «...Дві старші дочки успадували її вдачу покривати голову хусткою покорі, а ось Марта, Мартуся... Із самого малечку виявляла вона незалежний, волелюбний норов, узявши від батька більше, ніж того бажалося Вассі. Щоправда, не взяла вона від Сави найгіршого – його люті та жорстокості, серця черствого. Далєбі, ані лютою, ані жорстокою Марта, на щастя, не була, але й покірливості не виявляла вона жодної хвилини свого недовгого віку. І саме це найбільше лякало Вассу, бо дедалі дужчало невдоволення панотця Сави до Марти, її бунтівних слів...» [4, с. 6]. І справді, з перших сторінок твору вимальовується образ надзвичайно вродливої і тендітної дівчини. Проте, майже відразу викликає занепокоєння те, що батько Марти Сава – тиран у власній родині, а об'єкт його знущань – найменша донька.

Марта Красногляд – це образ вольової, гордої, цілеспрямованої жінки, яка має надзвичайно загострене почуття справедливості. Мабуть, єдина людина, яку Сава Красногляд не зміг морально знищити, підкорити своїй владі – це була Марта. Ні численні залякування, ні систематичні побії батька не змогли в ній зламати жагу справедливості. Сава так говорить про рідну доньку: «От душа проклята, окаянна!» [4, с. 16].

Використовуючи такі яскраві портретні характеристики, авторка зображує контраст між героями. Читач убачає риси жінки, яка є символом нескореності, незламності. Особливо вражають слова Марти, які звучать до батька після того, як Сава насильно змусив дівчину позбавитися ненародженої дитини: «Я помщуся! Таким брудом та соромом покрию ваше ім'я, що не пишатись будете перед попами, а від сорому дременете в найдаліше село» [4, с. 37].

І її неспокійна, «особлива» вдача допоможе здійснити цю мрію: *«Байдуже їй зробилося до чужих почуттів, настільки потемніло, почорніло серце від ненависті, настільки зачерствіла поранена батьком дівоча душа...»* [4, с. 38].

Не менш яскравим, абсолютно протилежним є образ Сави Красногляда: *«Високий, широкий у плечах та ще доволі дужий, як на свої майже сімдесят літ, з напівпосивілим чорнявим волоссям та гострим поглядом вогняних чорних очей отець Сава Красногляд залишався ще привабливим чоловіком, а поважний вік тільки доповнював ту привабливість»* [4, с. 7]. Попри позитивний зовнішній портрет, Сава надзвичайно жорстокий, безсердечний та егоїстичний. Таку характеристику персонажу дає авторка: *«...Лиха таки людина, і довгі роки служіння Господові анітрохи не пом'якшили його серця, не змінили гнівливого, жорстокого норову. Сама Васса за роки подружнього життя вже якось ізвиклася з тим його лютуванням, хоч бувало й діставала від його гарячої руки таких побоїв, що тиждень тіло вогнем пекло. Після весілля перед нею постала зовсім інша, незнайома доти людина. Не було вже того ввічливого, навіть улесливого, чоловіка, якого знала вона до шлюбу. Він явив нове лице, створене гнівом і жорстокістю»* [4, с. 6].

Поширена в літературі ситуація – показати героя в несподівано ускладнених для нього обставинах, коли проявляється його справжня духовна сутність, коли в ньому нарешті видніється випадкове і наносне. Проба на міцність каркасу майбутнього людського характеру – один з найголовніших моментів сюжетного творення прози. Дарина Гнатко зуміла вдало скористатися цим принципом, змальовуючи образ отця Красногляда. Досить яскраво герой проявляє свої негативні риси характеру в ситуації, коли змушує рідну доньку випити отруту, щоб позбутись ненародженої дитини, систематично лупцює дружину, яка намагається захистити своїх доньок: *«Піп Красногляд шулікою метнувся до дружини. Із силою вдарив у заплакане біде лице, зоставивши на нім швидко почервонілий знак від своєї важкої руки, потому вхопив за косу не вбраного під очіпок волосся, намотав із дужою, нелюдською силою, жбурнув об двері...»* [4, с. 34]. Сава жорстокий, лютий чоловік, який цінує лише владу і статки, а власна родина – це лише спосіб досягнення омріяної мети. Без жодного докору сумління Красногляд віддає дочок одна за одною за нелюбів, адже це вигідно для його статусу.

Кожен образ, а точніше його характер, вимальовується в динаміці, в розвитку. Авторка сконцентрує увагу на головній думці, яка впливає з прочитаного: «Виграє той, хто вміє чекати!» Саме такі романи несуть певне моральне навантаження, виховують майбутню особистість, вчать загартовувати характер. Створюючи образи Марти та Сави, письменниця вдало змалювала зовнішність героїв, розкрила позитивні і негативні вчинки, взаємовідносини, думки і почуття, інтереси, прагнення, окремі характеристики від імені інших персонажів (маємо на увазі вставні епізоди, екскурси в минуле).

Слід зазначити, що головні герої роману показані письменницею у стані їхнього формування. Дарина Гнатко не поспішає змалювати вже готову особистість, а демонструє процес її становлення. образи батька та доньки врівноважують одне одного, відбувається корисний взаємовплив персонажів, і як результат – усвідомлення своїх помилок, покаяння...

У романі Дарина Гнатко торкається важливих проблем, твір відрізняється високою художністю, образністю, психологізмом, правдивістю змалювання різних доль в життєвих випробуваннях. Для сьогоденного читача цей твір є актуальним, адже порушує проблеми взаємовідносин батьків та дітей, насилля в родинях.

Список використаних джерел:

1. Белокуров С.П. Словарь литературоведческих терминов. URL: https://literary_criticism.academic.ru/216
2. Бодоева А.А. Художественный образ и его особенности в творчестве китайского поэта Гу Чэна (1956–1993). URL: <http://old.bsu.ru/content/pages2/1073/2011/BodoevaAA.pdf>
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручник / За наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2007. 488 с.
4. Гнатко Дарина. Душа окаянна. Харків, 2017. 288 с.
5. Лисенко Є.А. Образ, словесний образ, художній образ: уточнення понять. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/708892.pdf>
6. Максименко Ю., Синенький Д. Теоретичні засади пізнання художнього образу. URL: <https://roippo.org.ua/upload/iblock/1fe/psykhol.-khud-obraza.pdf>